

АНДРАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті доведено, що успішне здійснення керівником загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) здоров'язбережної діяльності вимагає особистісного прийняття педагогом необхідності самозмінювання та самоосвіти як особливого роду професійної діяльності. Із залученням андрагогічних підходів розкрито основні вимоги до поліпшення здоров'язбережної діяльності керівників ЗНЗ: визнання пріоритету керівника ЗНЗ у вдосконаленні професійної діяльності, її проектування, організації та проведення; реалізація фасилітуючої взаємодії в усіх елементах освітньо-професійної діяльності управління; наближення процесу самовдосконалення до реальної діяльності керівника ЗНЗ. Висвітлено зміст етапів (діагностично-проектувального, змістово-практичного та аналітико-коригувального) реалізації визначених вимог у реальній освітній практиці.

Ключові слова: керівник, загальноосвітній навчальний заклад, здоров'язбережна діяльність, організація, андрагогічні підходи.

Одним із найважливіших складників професійної компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) є його здатність ефективно й самостійно розв'язувати різноманітні завдання в галузі здоров'язбереження школярів.

Це зумовлено низкою чинників. Так, не викликає сумніву, що у вирішенні проблеми збереження здоров'я особистості пріоритетне значення має школа. Водночас доводиться констатувати, що, незважаючи на пильну увагу держави до розвитку здоров'я людини через освіту, реальна шкільна практика поки ще не забезпечує збереження і покращення стану здоров'я учнів. Про це свідчать, зокрема, такі статистичні дані: до 80–90% дітей шкільного віку мають відхилення у здоров'ї; за період навчання з 1 по 9 класи кількість здорових дітей зменшується в 4 рази.

Це є наслідком багатьох соціально-педагогічних факторів, серед яких: несприятлива екологічна ситуація, недостатня стимуляція до здорового способу життя, поширення шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю, наркотиків, токсичних речовин) тощо.

Разом із тим, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, значна частина захворювань дітей і молоді має так звану дидактогенну природу (незадовільна організація шкільного фізичного виховання, дидактичні неврози, стреси, стомлення учнів), тобто напряму викликана або спровокована школою.

За цих обставин актуалізується проблема підвищення ефективності здоров'язбережної діяльності керівника ЗНЗ, від якого безпосередньо залежить організація педагогічного процесу, що створює безпечні й комфортні умови перебування учнів у школі, запобігання стресами, перевантаження, втоми вихованців, забезпечує індивідуальну траєкторію навчання й виховання особистості й тим самим сприяє збереженню й зміцненню здоров'я школярів.

Аналіз психолого-педагогічних джерел дає можливість зробити висновок про те, що проблема здоров'язбережної діяльності керівника ЗНЗ вивчається в таких основних напрямках:

– основні положення теорії управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами, роботи з педагогічними працівниками (Є. Березняк, В. Бондар, Ю. Ва-

сильєв, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, В. Зверева, Л. Калініна, Л. Карамушка, Н. Коломінський, Ю. Кричевський, В. Маслов, В. Олійник, В. Пікельна, М. Поташнік, Т. Рогова, П. Третяков, Є. Хриков);

– питання розвитку здоров'я особистості через освіту (Т. Бойченко, О. Вакуленко, В. Горащук, Г. Зайцев, С. Закопайло, О. Іонова, С. Кириленко, С. Кондратюк, С. Лапаєнко, О. Лукашенко, В. Оржеховська, О. Савченко), валеологізації освітнього середовища як фактора підвищення ефективності навчально-виховного процесу (Т. Волченська, Т. Савустьяненко, Л. Татарнікова, С. Шмалей).

З опорою на вищезазначені джерела з'ясовано, що здоров'язбережна діяльність керівника ЗНЗ як невід'ємна складова його управлінсько-педагогічної діяльності є діяльністю, спрямованою на створення оздоровчого середовища навчального закладу, що забезпечує підтримку, збереження і зміцнення здоров'я всіх учасників (школярів, педагогів, батьків) педагогічного процесу [4].

Зауважимо, що успішне здійснення керівником ЗНЗ здоров'язбережної діяльності неможливе без особистісного сприйняття педагогом необхідності самозмінювання та самоосвіти як особливого роду професійної діяльності. Це вимагає від організаторів науково-методичної роботи з керівниками ЗНЗ упровадження адекватних підходів до створення специфічного освітнього середовища, що стимулює роботу педагога над собою.

Мета статті – розкрити основні андрагогічні підходи, спрямовані на забезпечення ефективності організації здоров'язбережної діяльності керівників загальноосвітнього навчального закладу.

Проведений науковий пошук, власний педагогічний досвід свідчать про те, що складність і багатофункціональність професійної роботи керівника ЗНЗ досить часто призводить до певних негативних наслідків, які стають перешкодою на шляху професійного вдосконалення. До негативних моментів, що характерні взагалі для педагогічної сфери діяльності та керівної роботи, зокрема, слід віднести такі: педагоги мають, зазвичай, ґрунтовні професійні знання, навички, уміння (нові знання, прийоми роботи, уміння певним чином конкурують із наявними й, якщо вони суперечать уже засвоєним, то людина скоріш знецінить значущість нових, ніж буде перебудовувати власну наявну систему); педагоги спираються на значний професійний досвід, який часто не збігається з теоретичними знаннями (це викликає негативне ставлення до нових знань, до викладача, який у такій ситуації сприймається як теоретик, відірваний від реалій практики); педагоги засвоїли певну систему цінностей, оціночних критеріїв, яка стає інерційною і не дає змогу людині залишатись відкритою до нових впливів, обмежує її можливості у змінах [10].

Окрім цього, керівники ЗНЗ мають певні особистісні деформації, які виявляються в жорсткій фіксації світосприйняття, професійної позиції, відчутті самодостатності, високій амбітності, небажанні змін у змісті роботи. Досить часто педагогам притаманна певна система недоцільного психологічного захисту (фрустрація, психологічні акцентуації, комплекс загрози авторитету, “емоційне вигорання” тощо), яка спрямована на збереження сталості внутрішнього світу та певним чином знімає у свідомості керівника необхідність розв'язання суперечності між вимогами, які висуваються до нього, і наявним рівнем розвитку як особистості й фахівця [9; 10].

Потреба врахувати специфіку контингенту педагогічних працівників керівного складу, задовільнити їхні очікування й запити, необхідність стимулювання індивідуальної активності управлінця закономірно спрямовують увагу на теорію та практику науки про навчання дорослих – андрагогіку (від грец. *aner andros* – доросла людина і *ago* –

веду). Адже на сьогодні андрагогіка має певні досягнення в розкріпаченні особистості, наданні їй допомоги в подоланні перешкод на шляху самоосвіти та власного зростання.

Андрагогічні дослідження (С. Архипова, Т. Браже, Н. Вербицька, С. Вершловський, С. Змеєв, М. Кларин, С. Королук, Ю. Кулюткін, Н. Протасова та ін.) базуються на двох основних положеннях. Згідно з першим положенням, провідна роль у процесі освіти належить самому дорослому. Відповідно до другого положення, освіта відбувається у процесі спільної діяльності того, хто вчиться, із тим, хто вчить. Найважливішою передумовою навчання дорослих є опора на життєвий досвід того, хто навчається [1–3; 5–8].

Зазначені андрагогічні підходи висувають вимоги, реалізація яких сприяє ефективності організації здоров'язбережної діяльності керівників загальноосвітнього навчального закладу, а саме:

- визнання пріоритету керівника ЗНЗ у вдосконаленні професійної діяльності, її проектування, організації та проведення;
- реалізація фасилітуючої (від англ. *facilitate* – сприяти, допомагати, полегшувати, просувати) взаємодії в усіх елементах освітньо-професійної діяльності управлінця;
- наближення процесу самовдосконалення до реальної діяльності керівника ЗНЗ, де він сам приймає рішення й емоційно переживає результат.

Реалізація вище зазначених вимог у реальній освітній практиці має здійснюватись поетапно – у ході діагностично-проектувального, змістово-практичного та аналітико-коригувального етапів.

Так, основним завданням діагностично-проектувального етапу є стимулювання розвитку позитивної мотивації самовдосконалення керівника ЗНЗ через усвідомлення суті, структури, функцій, напрямів, форм, методів, умов ефективного здійснення управлінцем здоров'язбережної діяльності. Це передбачає визначення освітніх потреб (виявлення конкретних знань, умінь, навичок, якостей, якими необхідно оволодіти), виявлення обсягу й характеру професійного й життєвого досвіду, з'ясування індивідуальних особливостей, визначення спектру мотивів педагогічної діяльності.

Підсумковим результатом діагностично-проектувального етапу має бути створення кожним педагогом індивідуальної програми підвищення кваліфікації із зазначенням мети навчання, його стратегії; змісту освіти, засобів, форм і методів його засвоєння; видів контролю за певними критеріями оцінювання навчальних досягнень.

Змістово-практичний етап передбачає власне реалізацію програми навчання й саморозвитку управлінця в умовах максимального наближення процесу освіти до реальної професійної діяльності керівника ЗНЗ.

На цьому етапі особливої значущості набувають підтримка й допомога керівникові ЗНЗ у особистісно-професійному зростанні з боку органів управління освітою, зокрема районних.

Важливими аспектами діяльності районного управління освітою повинні бути такі:

- постійне поповнення й оновлення різноманітних джерел знань і досвіду в галузі збереження здоров'я особистості (законодавчі, нормативно-правові, інструктивні документи; періодична педагогічна преса, психолого-педагогічна література; узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду через створення банку даних із проблем здоров'язбереження, видання спеціальних брошур за цією тематикою);
- організація безпосереднього професійно-педагогічного спілкування шляхом проведення різноманітних заходів (методичних об'єднань та інструктивно-методичних нарад із проблем педагогіки здоров'я; постійно діючих проблемних психолого-педагогічних семінарів, семінарів-практикумів за різною тематикою, творчих мобіль-

них і динамічних груп, педагогічних читань, науково-практичних конференцій, виставок педагогічних ідей, педагогічної майстерності, конкурсів тощо);

– цілеспрямована консультативна підтримка спеціалістами (методистами, психологами) районного управління освітою самоосвітньої діяльності керівників ЗНЗ.

Така робота має проводитись із урахуванням індивідуальних інтересів, особливостей, потреб педагогів, їхнього попиту на самозмінювання. За нашими спостереженнями, керівники ЗНЗ, незалежно від досвіду керівної роботи, можуть суттєво відрізнитись рівнем сформованості готовності до здійснення здоров'язбережної діяльності. Є керівники, які, в основному, володіють професійно сформованими знаннями й уміннями в галузі здоров'язбереження, спроможні надавати науково-методичну допомогу колегам і підлеглим, самостійно шукали шляхи самовдосконалення. Є управлінці, котрі мають певні прогалини у знаннях про основи здоров'я, їм бракує вмінь організації здоров'язбережного процесу у школі. До того ж, вони недостатньо володіють навичками самоосвіти.

Отже, необхідна організація спеціальної роботи, спрямованої на створення сприятливих умов для підвищення професійного рівня всіх управлінців ЗНЗ.

Аналітико-коригувальний етап має спрямовуватись на аналіз, самооцінку й самокорекцію процесу особистісно-професійного вдосконалення керівника ЗНЗ.

Таким чином, проведений науковий пошук дає змогу зробити такі **висновки**. Залучення андрагогічних підходів у процес підвищення кваліфікації керівного складу загальноосвітніх навчальних закладів є необхідною передумовою ефективності організації здоров'язбережної діяльності керівників ЗНЗ.

Сформульовано основні вимоги до поліпшення здоров'язбережної діяльності керівників ЗНЗ, а саме: визнання пріоритету керівника ЗНЗ у вдосконаленні професійної діяльності, її проектуванні, організації та проведенні; реалізація фасилітуючої взаємодії в усіх елементах освітньо-професійної діяльності управлінця; наближення процесу самовдосконалення до реальної діяльності керівника ЗНЗ, де він сам приймає рішення й емоційно переживає результат.

Реалізація вищезазначених вимог у реальній освітній практиці має здійснюватись поетапно – у ході діагностично-проектувального, змістово-практичного та аналітико-коригувального етапів.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в експериментальній перевірці науково обґрунтованих етапів удосконалення здоров'язбережної діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Список використаної літератури

1. Браже Т. Г. Принципы оценки деятельности андрагога / Т. Г. Браже // Педагогика. – 2000. – № 6. – С. 18–20.
2. Вербицкая Н. О. Образование взрослых на основе их жизненного (витагенного) опыта / Н. О. Вербицкая // Педагогика. – 2002. – № 6. – С. 14–19.
3. Вершловский С. Г. Взрослый как субъект образования / С. Г. Вершловский // Педагогика. – 2003. – № 8. – С. 3–8.
4. Гресь О. В. Здоров'язберігаюча діяльність керівників загальноосвітніх навчальних закладів як психолого-педагогічна проблема / О. В. Гресь // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. – № 12. – С. 31–34.
5. Змеев С. И. Андрагогика: становление и пути развития / С. И. Змеев // Педагогика. – 1995. – № 2. – С. 64–76.
6. Змеев С. И. Технология обучения взрослых / С. И. Змеев // Педагогика. – 1998. – № 7. – С. 42–45.

7. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М. В. Кларин // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12–18.
8. Кулюткин Ю. Н. Психологические проблемы образования взрослых / Ю. Н. Кулюткин // Вопросы психологии. – 1989. – № 2. – С. 5–13.
9. Орел В. Е. Исследование феномена психического выгорания в отечественной и зарубежной психологии / В. Е. Орел // Проблемы общей и организационной психологии. – Ярославль, 1999. – С. 76–97.
10. Семиченко В. А. Психологічні проблеми навчання педагогічних працівників у системі післядипломної освіти / В. А. Семиченко // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002 : зб. наук. пр. – Харків : ОВС, 2002. – Ч. 2. – С. 86–94.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2014.

Гресь О. В. Андрагогические подходы к организации здоровьесберегающей деятельности руководителей общеобразовательных учебных заведений

В статье показано, что успешное осуществление руководителем общеобразовательного учебного заведения (ОУЗ) здоровьесберегающей деятельности требует принятия педагогом необходимости самоизменения и самообразования как особого рода профессиональной деятельности. С привлечением андрагогических подходов раскрыты основные требования к улучшению здоровьесберегающей деятельности руководителей ОУЗ: признание приоритета руководителя ОУЗ в усовершенствовании профессиональной деятельности, ее проектирования, организации и проведения; реализация фасилитирующего взаимодействия во всех элементах образовательно-профессиональной деятельности управленца; приближение процесса самоусовершенствования к реальной деятельности руководителя ОУЗ. Раскрыто содержание этапов (диагностико-проектировочного, содержательно-практического, аналитико-корректирующего) реализации определенных требований в реальной образовательной практике.

Ключевые слова: руководитель, общеобразовательное учебное заведение, здоровьесберегающая деятельность, организация, андрагогические подходы.

Gres O. Andragogical Approaches to Organization of Health Maintaining Activity of Heads of General Educational Establishment

It has been shown that health maintaining activity, implemented by heads of general educational establishments (GEE), requires their personal awareness of the necessity of self-changing and self-education as a special kind of professional activity. Involving andragogical approaches, the main requirements for improving health maintaining activity of GEE heads have been revealed. They are recognition of GEE heads' priority in improvement of their professional activity, projection of it, organization and conducting; realization of facilitating interaction in all elements of head's educational-professional activity; proximity of GEE heads' self-perfection process to real activity. The content of the stages of realization of determined requirements in real educational practice has been highlighted. The stages and the content are: diagnostic and projecting stage (stimulating the development of positive motivation and creation of a program of GEE heads' self-perfection), content and practical stage (realization of the program of heads' personal and professional growth under conditions of maximum proximity of educational process to their real professional activity; assistance and support for heads in the direct use of gained experience, self-changing and self-perfection), analytical and corrective stage (analysis, self-esteem and self-correction of the process of GEE heads' personal-professional development).

Key words: head, general educational establishment, health maintaining activity, organization, andragogical approaches.